

Mladost-Balkan. Opazili smo značilno razliko med tujimi in našimi zbori: drugod polagajo največjo važnost na intonacijo in ritem, medtem ko dinamiko interpretirajo nekako bachovsko (z malo agogike, t. j. naraščanja in padanja na posameznih tonih ali akordih). Slovenski zbori so v dinamiki zelo odtehtani, mnogo premalo pa pazijo na intonacijo in ritem. Najnaprednejši je v tem oziru akademski pevski zbor, ki kaže zlasti v ritmičnem pogledu lep napredek. Naši zbori naj ne pozabijo, da je potrebno vse troje za dovršeno interpretacijo. V kvaliteti zborov je opaziti pri nas naklon navzdol. Na zborovskem polju se začenjamo zanemarjati. Naloga Glasbene Matice in tudi državnega konservatorija je, da se tega zavesta in pravočasno preprečita zdrk v diletantizem. Prva z organizacijo, drugi s pedagoškim delom, kar se deloma tudi že vrši.

Končno naj omenim še produkcije državnega konservatorija, ki kažejo s svojimi stilnimi sporedi lep smisel vodstva za strogo organizacijo nastopov, ki predstavljajo na zunaj glasbeni zavod.

Marijan Lipovšek

EMMET LAVERY: PRVA LEGIJA

Kaj je prav za prav hotel ameriški pisatelj E. Lavery s »Prvo legijo«? Morda je hotel približati publiki tisto življenje jezuitov, na katero niso mislili oni, ki so jih skozi stoletja obmetavali s »svetohlinci, prilizovalci, intriganti, sovražniki napredka, ponarejevalci znanosti, škodljivci človeštva i. t. d.«, morda je hotel pokazati, da se skriva pod črno jezuitsko suknjo vendar in predvsem človek, ki ima svoje slabosti in kreposti, ki dvomi, ljubi, sovraži, ki pada, upa in obupuje. Ako je hotel to, svojega namena prav gotovo ni dosegel, saj je življenje jezuitov v tem kolegiju kljub realizmu vendar nekoliko idealizirano. Morda pa je hotel — kakor bi lahko sklepali iz celotne predstave, ki smo jo videli v Debevčevi režiji na našem odru — napraviti iz jezuitskega reda nekak objekt, na katerem naj človeka kratkomalo in čim bolj virtuozno prepriča o vsepričužnosti božji, ki se manifestira tudi še v materialističnem, ateističnem dvajsetem stoletju, in če je potreba tudi — s čudeži. Če je bil to njegov namen, je zgrešil še bolj kot v prvem primeru. Kajti s čudeži na odru, recimo s teaterskimi čudeži vcepljati vero človeku v srce in možgane je vendar nekoliko neprikladno, prav tako ganljivo kakor jalovo obenem. Uspešno morda le pri zelo, zelo preprosti gledališki publiki; kajti že pri nekoliko prodornejšem pogledu se moreš brez posebnega truda prepričati, da se pod površino dogajanja, ki vzbuja 100%ni katoliški videz, skrivajo neka prikrita dejstva, ki neusmiljeno razganjajo ves okvir te drame ter stoje v kaj čudnem nasprotju s tisto idejo, ki jo je avtor najbrž hotel položiti v delo. Kaj se je prav za prav zgodilo v jezuitskem kolegiju pri sv. Georgiju sredi nekega ameriškega velemesta? Mlada patra Fulton in Rawleigh, ki hrepenita iz jezuitskega reda nazaj v življenje, se pod sugestijo

nekega »čudeža«, kakor imenujejo patri nenadno ozdravljenje patra Strelskega, odločita žrtvovati in ostaneta jezuita. Ves jezuitski kolegij veruje, da se je nad P. Strelskim zgodil čudež, le mladi, znanstveno misleči, dotlej jezuitskemu poklicu goreče vdani pater Ahern začne dvomiti najprej v čudež, nato v jezuitski red in končno ves razdvojen še vase in v svojo vero. Njegove dvome potrди kolegijski zdravnik dr. Morell, ateist in cinik, ki mu v spovednici razodene, da je čudež povsem navaden psihološki eksperiment, s katerim je hotel patre potegniti za nos. Sedaj je šala zavzela nepričakovan, čudovit obseg: množice se zgrinjajo okrog jezuitskega kolegija, gode se čudežna ozdravljenja, in sam doktorjev mali nečak, od rojstva hromi Jimm trdno veruje, da se zgodi čudež nad njim, da pojde sam peš k oltarju. Jezuiti — posebno rektor — so začeli seveda takoj misliti, kako obrniti čudež v prid in slavo jezuitskega reda in svojega kolegija. Vse svoje sile napno, da bi dosegli v Rimu kanonizacijo blaženega Jozefa Martina, s čigar pomočjo se je baje čudež izvršil. Najbolj sposoben mož za to misijo bi bil mladi P. Ahern, ki pa se tako odločno upre tej nalogi, da povzroči s tem rektorjevo smrt. P. Ahern je ob vsem tem, v sebi ves razdvojen, sklenil izstopiti iz reda; toda nenadoma se dogodi drugi, »pravi« čudež, ki ga zopet vrne bogu in jezuitskemu redu: mali Jimm se pojavi v kolegiju in ob zvokih Te Deuma, ki ga igra P. Fulton v kapeli, se dvigne in začne hoditi. Stari, zagrizeni, cinični ateist dr. Morell, ki je še pred dnevi imel le posmeh za jezuite, se sedaj »spreobrnc« in začne verovati. Tako kolegij ni izgubil niti ene izmed svojih ovčic, kakor se je bilo bati v začetku; pač pa so ti dogodki, ki naj bi imeli neki »višji« smisel, vrnili bogu izgubljeno ovčico.

Toda, zakaj ni izgubil jezuitski red nobenega svojih članov? Oglejmo si stvar.

V drami nastopajo trije popolnoma zgodovinsko utemeljeni tipi jezuitov. Pedantska, mračnjaška patra, vicerektor Keen in vodja novincev, sta potomca tistih jezuitov, ki so obsodili Galileja, ki so prepovedali sleherno ukvarjanje z astronomijo, prirodnimi vedami sploh, ki so fanatično skušali izolirati slehernega katoličana od pogubnih dognanj modernih znanosti, vsi zasidrani v sholastični filozofiji, vsi zaposleni z brezupnim delom, ohraniti stereotipno sintezo poganskega Aristotela in evangelija za edino veljavno resnico. Rektor Duquesne in P. Quaterman pa sta že zastopnika tistih jezuitov, ki so obupali nad tem, da bi mogli kaj opraviti proti moderni znanosti zgolj z »obsodbami« in »zavračanjem« njenih dognanj in so zato še o pravem času poskusili s popolnoma nasprotno taktiko. Če so prej zametavali dosledno znanstvene rezultate, so se sedaj začeli sami vneto pečati s fiziko, kemijo, astronomijo (ustanovili so celo svojo zvezdarno v Georgetownu v Ameriki), z biologijo, medicino — vse to samo z edinim namenom, da z vsemi temi vedami podobno kot svoje dni z Aristotelovo filozofijo dokažejo božjo eksistenco, da s so-vražnikovim orožjem v rokah pribore katoliškemu bogu vstop v

moderna svet, da z njim zavarujejo svojo konfesijo in nazadnje tudi svoj jezuitski red. Duquesne in Quaterman sta potomca tistih jezuitov (patra Pribara in Jansena), ki so našli pot celo do Kantove filozofije, ki jim je tako prepričevalno dokazala, da je jalovo vse njihovo prizadevanje, da bi se z razumom približali »transcendentalnim« pojavom, ker so nazadnje človeškim možganom dostopni samo in edino le tisti pojavi, ki jih zaznavamo s svojimi peterimi čutili. To sta tipična zastopnika onih jezuitov, ki čuteč, da se jim je »vodstvo« sveta že davno izmaknilo iz rok, iščejo kompromis z vsemi stvarmi, ki bi jim utegnile biti nevarne: n. pr. s socializmom (»solidarizem« patra Heinricha Pescha), s psihoanalizo (pater Pichelmayr), z vsemi sodobnimi psihologijami, filozofijami, umetnostjo, socialnimi in političnimi pokreti; okoli leta 1927. so sklenili pakt celo z razkričanimi framazoni preko njihovega deizma, v najnovejšem času pa menda koketirajo z relativizmom preko »četrte dimenzije«. Naravnost ganljivo je opazovati, kako neutrudno postavlja ta zadnja straža katoličanstva mostove med znanostjo in dogmatiko, med preteklostjo in sedanjostjo, in kako čas te zasilne brvi neusmiljeno podira in odnaša s seboj. Sicer detajlen, a značilen primer stoletne jezuitske tendence, postaviti tudi moderno znanost v službo cerkvene dogmatike, je pač v naši drami avtoritativna rektorjeva zahteva, da bi znanstveno misleči jurist P. Ahern zagovarjal »čudež«, v katerega ne veruje.

Gornja izvajanja nam pojasnjujejo tudi rektorjevo popustljivost, njegovo veliko navezanost na tri mlade patre, ki prav za prav predstavljajo tretji, »najmodernejši« tip jezuitov. Kdo so ti trije mladi jezuiti? John Fulton je umetnik, Thomas Rawleigh je ves zaljubljen v življenje, Mark Ahern je znanstvenik. V njih so najbolj žive tiste gibalne sile, ki so v zadnjih stoletjih pri temeljih načele katoliško dogmatiko: vera v znanost, v življenje in v umetnost, do katerih so jezuiti vedno znova zaman iskali poti in s katerimi so zaman skušali najti nek skupen modus vivendi.

Vera v življenje, umetnost in znanost je v teh zastopnikih najmlajše jezuitske generacije tako močna, da v njih že zmaguje in bi končno tudi docela zmagala, če ne bi nepričakovano posegla v njih življenje dva čudeža. Samo čudež je torej mogel še ohraniti te tri mlade ljudi v jezuitskem redu in čudež se je moral zgoditi, da ni celoten jezuitski naraščaj v kolegiju pri sv. Grigoriju izgubil svoje vere. In naravnost vzgledna ironija na osnovno tendenco drame je, da Fultona in Rawleigha pridrži v kolegiju »čudež«, ki ni čudež, marveč navadna prevara. Ta mlada jezuita sta ohranila svojo vero, ker sta verovala v navidezen čudež, hrepenenje po življenju in umetnosti pa sta žrtvovala jezuitskemu redu zato, ker sta bila kratkomalo ogoljufana. In avtor katoliške »Prve legije« tega očitnega paradoksa sploh ne razreši. Kajti če dopusti, da se nazadnje zgodi na odru »pravi« čudež, je to le preočitni izhod iz zagate in prav zares ničesar ne razreši, marveč vso zgodbo, ki je tako že dovolj zamotana, še bolj zamota. Ti mladi jezuiti niso več v sebi zaključeni in vzgledni neomahljivi

verniki, marveč so v sebi razdvojeni in razklani, to niso več vojščaki »Prve legije«, ki bi se z vsem svetom fanatično borili za svojo stvar, saj se morajo boriti predvsem s samim seboj. Ako n. pr. skuša rektor porabiti »čudež« kot sredstvo za utrditev jezuitskega reda, ga ti mladi jezuiti krvavo potrebujejo za ohranitev svoje vere. In če avtor pravi: brez vere ni čudeža, se mu delo samo postavi na glavo: brez čudeža ni vere. To se pravi, v zadnjih svojih prvinah je vera še vedno zakoreninjena v tisti pragrozi, ki se je v nekih davnih, izgubljenih fazah zgodovine porajala v pol prebujeni zavesti človeških možgan ob dotiku z neznanimi, nerazumljivimi pojavi.

Zdi se mi torej, da drama, v kateri jezuiti verujejo zaradi prevare, v kateri zadene rektorja jezuitskega kolegija kap, ker ne more prisiliti sebi podrejenega, da bi zagovarjal čudež, ki vanj ne veruje, katera postavlja za vzgled jezuitskega rektorja, ki mu je ljubše, da ljudje žive v zmoti in verujejo, kot da za ceno vere zvedo resnico, itd. — ni ravno najbolj vzgledno katoliško delo, za kakršnega ga je proglasila naša kritika. Kako so prišle te neskladnosti v »Prvo legijo«, je težko reči. Poučno bi bilo ogledati si originalno Lavaryjevo delo in ga primerjati s Schreyvogelovo predelavo. Morda je tukaj iskati vzrok neskladnosti. Tehnično je delo precej razvlečeno; dejanje, ki je v prvi polovici osredotočeno okoli Fultona in Rawleigha, se v drugi polovici prenese na Aherna; obe polovici pa veže med sabo le zgodba s čudeži. Čudež na koncu drame je le nekak »deus ex machina« in v moderno dramo, kjer se morajo spočeti in razrešiti konflikti edino in samo iz karakterjev nastopajočih oseb, sploh ne sodi. Z doktorjem, pri katerem poskuša avtor tej zahtevi zadostiti, seveda nima srečne roke. Njegova »spreobrnitev« je le preveč nenaturalna in iz trte izvita. Dialog pa je zgoščen, včasih duhovit in ponekod kljub dolgočasni, nesodobni problematiki celo zanimiv.

Debevec, ki je, kakor po navadi, neusmiljeno nategnil delo na svoje duhovno kopito, in tista publika, ki jo je predstava s čudeži na odru frapirala, pa naj bi se nekoliko zamislili, kaj je prav za prav hotel povedati ameriški slovenski pisatelj Molek, ko je dejal:

»Veroval bom v čudeže, kadar bodo pri Mariji Pomagaj na Brezjah poleg bergelj tudi proteze visele.«

Vladimir Pavšič

BRATA VIDMARJA

Ko sta pred dobrimi desetimi leti pričela javno nastopati brata Nande in Drago Vidmar, je bilo komaj mogoče razlikovati njuna dela. Ta prirojena in gojena notranja sličnost veje iz njunih slik. Šele pred kratkim sta zavestno začela ustvarjati ločeno in neodvisno drug od drugega. Pa tudi ta hotena ločitev ni mogla popolnoma izbrisati globoke sorodnosti. Nekaj plodov te zadnje razvojne stopnje sta poleg izbranih del iz polpreteklih let pokazala tudi na svoji kolektivni razstavi, ki sta jo priredila konec maja v Jakopičevem paviljonu.